

The Subjective Perceptions on Domestic Violence of the Social Network Members in Huay Sarm Pard Sub-district, Prachaksillapakhom District, Udon Thani Province

Pattanaphanu Tooltham^{1*} and Mana Nakham²

¹ Ph.D. Candidate in Development Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Khan University, Thailand

² Assistant Professor in Social Development Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Khan University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: pattanaphanu.tooltham@yahoo.com

ABSTRACT

Social network is one of a mechanism for addressing domestic violence within communities even though these problems have been occurred within household spaces. In addition, this kind of phenomena is a vitally global issue especially when we have been facing the global pandemic likes Coronavirus-2019. One of the study objectives aims to study the perceptions of social network on domestic violence in their own community at Huay Sarm Pard Sub-district, Prachaksillapakhom District, Udon Thani Province, where is the case study inquired by qualitative research with interviews with 14 persons and focus group discussion with 6 key persons during the data collection process. This study finds that the experiences of social network perceptions on domestic violence are subjective and various including perspectives, domestic violence effects, value disputes in the communities and approaches to cope with the problems amid this uncertain time.

Keywords: Social Network, Domestic Violence, Perceptions

อติวิสัยต่อการรับรู้ความรุนแรงในครอบครัวของสมาชิกเครือข่ายทางสังคม ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์

พัฒนภานุ ทูลธรรม^{1*} และ มานะ นาคำ²

¹ นักศึกษาปริญญาเอกหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: pattanaphanu.tooltham@yahoo.com

บทคัดย่อ

เครือข่ายทางสังคมเป็นกลไกสำคัญหนึ่งที่สำคัญสำหรับการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนพื้นที่ แม้ว่าเหตุการณ์หรือประสบการณ์ปัญหาจะเกิดขึ้นในบริบทของครัวเรือน ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็เป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่จำเป็นต้องจัดการโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผนวกกับห้วงเวลาของการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 เป็นต้นมา การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อศึกษาการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ โดยใช้ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นกรณีศึกษา ด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพผ่านการวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์กับบุคคล จำนวน 14 คน และการสนทนากลุ่มกับเครือข่าย จำนวน 6 คน โดยใช้แนวคิดเครือข่ายทางสังคมและแนวคิดนิเวศวิทยาสังคมเชื่อมโยงกับความรุนแรงในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมเป็นอติวิสัยของประสบการณ์ของสมาชิกเครือข่ายที่ให้มุมมองที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่แตกต่างกัน ภายใต้ห้วงเวลาวิกฤติโควิด-19 ที่คาบเกี่ยวกับสาเหตุ ผลกระทบ มุมมอง และระบบคุณค่าที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ ซึ่งการรับรู้เป็นจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาสู่แนวทางการจัดการความรุนแรงต่อไป

คำสำคัญ: เครือข่ายทางสังคม, ความรุนแรงในครอบครัว, การรับรู้

© 2023 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยมีการศึกษาปัญหานี้มาไม่น้อยกว่า 3 ทศวรรษ ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี อิทธิพลของการเชื่อมโยงโลกให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างโลกาภิวัตน์ (Globalization) การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) การพัฒนาอุตสาหกรรม ตลอดจนสถานะความเป็นเมือง (Urbanization) ที่เติบโตขึ้นพร้อมกับปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยสถานะความตึงเครียดทางเศรษฐกิจและสังคมต่อชีวิตผู้คนนี้เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างให้เกิดปัญหาความรุนแรงในสังคมและในครัวเรือน (Muggah, R., & Savage, K., 2012; World Bank, 2011) อันส่งผลต่อความเสียหายกับชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อบุคคลและชุมชน (Atkinson, R., 2006; Moser, C. O., & McIlwaine, C., 2006)

ในปัจจุบัน วาระการพัฒนาด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) 17 เป้าหมายได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนี้ โดยระบุไว้ในเป้าหมายที่ 5 ว่าด้วยการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ การขจัดความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงและเด็ก ตลอดจนเป้าหมายว่าด้วยการส่งเสริมสันติภาพ ความสงบสุข และการแสวงหาความร่วมมือระหว่างภาคีภาคส่วนต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาโลกการดำเนินงานเพื่อขจัดกับปัญหาเหล่านี้

ทั้งนี้ ในบริบทของสังคมไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวในฐานะองค์กรภาครัฐเองก็มีแผนและนโยบายในการดำเนินงานเพื่อจัดการกับปัญหานี้ การมีพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ตลอดจนกลไกการดำเนินงานสู่ท้องถิ่นโดยการจัดตั้งศูนย์

พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) และศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับตำบล (ศปก.ต.) เพื่อริเริ่มสร้างกลไกและขับเคลื่อนเครือข่ายระดับท้องถิ่นให้ปรากฏขึ้น ผนวกกับการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างมูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล (กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2560; อกิยญา ตันทวิวงศ์ และสุธิดา วงษ์อนันต์, 2561; มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล และคณะ, 2563) มูลนิธิคีนีศรีชุมพาบาล อีกทั้งภาคส่วนวิชาการอย่างแผนสุขภาวะผู้หญิงและความเป็นธรรมทางเพศแห่งมหาวิทยาลัยมหิดลเองก็เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมในเชิงวิชาการ โครงการ และงบประมาณเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการดำเนินงานประเด็นความรุนแรงในครอบครัวขึ้น

ทว่าแม้ว่าจะมีกฎหมาย การริเริ่มโครงการ/กิจกรรม ตลอดจนการริเริ่มกลไกระดับท้องถิ่น แต่ในระดับพื้นที่ยังเผชิญกับอุปสรรคจำนวนมากในการดำเนินโครงการ กิจกรรม และการพัฒนากลไกการดำเนินงานอย่างยั่งยืน เพราะองค์กรรัฐก็มีข้อจำกัดในการเข้าถึงปัญหาและพื้นที่ในระดับท้องถิ่น ทำให้กลไกอย่างศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนและศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับตำบลดำเนินการอย่างยั่งยืนได้ยาก ขาดประสิทธิภาพ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นโดยการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมและประชาชนยังอยู่ในแวดวงที่จำกัด การประกอบสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการดำเนินงานด้านนี้ยังคงมีบทบาทอย่างจำกัด ไม่ยั่งยืน ไม่ได้มีกิจกรรมและโครงการอย่างต่อเนื่อง นโยบายและกลไกดังกล่าวสามารถนำไปปฏิบัติได้ในบางพื้นที่อันมีเงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งเครือข่ายผู้กระทำการที่แตกต่างกันด้วยทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และท้องถิ่น (มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล และคณะ, 2563; วิชัย รูปขำดี, 2554) ขณะที่การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนก็เผชิญกับข้อจำกัดด้านการขยายพื้นที่การคุ้มครองทางสังคมด้านความรุนแรงในครอบครัวสู่พื้นที่อื่นๆ ที่นอกเหนือจากพื้นที่นำร่องจากที่องค์กรพัฒนาเอกชนได้ดำเนินการ

พื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี เป็นพื้นที่นำร่องและต้นแบบแห่งหนึ่งของการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สังเกตได้จากหลักฐานการบันทึกกิจกรรมและโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกว่า 30 กิจกรรมในระยะ 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2560-2565) (กองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, 2566) ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด แผนสุขภาวะผู้หญิงและความเป็นธรรม สมาคมเพศวิถีศึกษา ได้รับการคัดเลือกเป็นหนึ่งในสามของพื้นที่จัดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเป็นชุมชนที่อยู่ห่างจากอำเภอเมืองอุดรธานีราว 30 กิโลเมตร มี 13 หมู่บ้าน 2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และโรงเรียนขยายโอกาสทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา อีกทั้งมีศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับตำบล (ศปก.ต.) ด้วย

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ กระบวนการประกอบสร้างเครือข่ายทางสังคม และการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมจึงจำเป็นต้องเพื่อชี้ให้เห็นช่องว่าง เงื่อนไข ปัจจัยสู่การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อจัดการกับปัญหาความรุนแรงนี้ผ่านความร่วมมือของสมาชิกเครือข่ายภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางความสลับซับซ้อนของสถานการณ์ปัญหาที่มีผู้มีส่วนได้เสียหลากหลาย พลิกผัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาของการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา-2019 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน (กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2564) ที่มีใช้เพียงประเด็นปัญหาด้านสุขภาพและเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ว่าเป็นเรื่องความรุนแรงซึ่งทวีความท้าทายต่อกลไกการดำเนินงานและการสร้างเครือข่ายเพื่อลดผลกระทบของความรุนแรงสู่การเสริมสร้างแนวทางการจัดการปัญหาความรุนแรงอย่างเข้มแข็งยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

ระดับเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ (Social Network within Spatial Unit) ซึ่งศึกษาถึงการรับรู้ต่อสภาพปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวโดยสะท้อนลักษณะความเป็นกลุ่มก้อนของเครือข่ายในพื้นที่ (Collective) (Babbie, 2013) ผ่าน กลไกศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับตำบล (ศปก.ต.) ของตำบลห้วยสามพาด

2. การเข้าถึงพื้นที่ซึ่งเป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง

การวิจัยนี้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจง (Purposive Approach) คือ เครือข่ายพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ระดับตำบลอยู่ โดยอยู่ห่างจากตัวเมืองอุดรธานีราว 30 กิโลเมตร มี 13 หมู่บ้าน 2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นหนึ่งในพื้นที่ต้นแบบและนำร่องของจังหวัดอุดรธานีซึ่งผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) ตลอดจนแผนสุขภาพะผู้หญิงและความเป็นธรรมทางเพศ มหาวิทยาลัยมหิดลที่ใช้พื้นที่นี้รณรงค์สร้าง กลไกการดำเนินงานด้านความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้พื้นที่ตำบลห้วยสามพาดยังเป็นแหล่งศึกษาดูงานจากท้องถิ่นอื่น ในการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลไกการดำเนินงานของกองสวัสดิการสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงด้วย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) กับสมาชิกเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย นักพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ตำรวจชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูโรงเรียนในพื้นที่ ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เจ้าหน้าที่บ้านพักเด็กและครอบครัวในวัน เวลา และสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้สะดวกจำนวน 14 คน ซึ่งใช้เวลาประมาณ คนละ 1 ชั่วโมง โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview Guideline) เป็นแนวคำถามสำหรับการ สัมภาษณ์

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเครือข่ายทางสังคมผ่านการนัดหมายวัน เวลา และ สถานที่ตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยได้แลกเปลี่ยนกันในช่วงเวลาที่มีคณะดูงานจากจังหวัดอุบลราชธานีเข้ามาศึกษาดูงาน โดยที่ ตำบลห้วยสามพาดนำเสนอตำบลต้นแบบจัดการความรุนแรงในครอบครัว ทั้งนี้มีครูโรงเรียนในพื้นที่ นักพัฒนาชุมชน ตำรวจ ชุมชน และครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 6 คน โดยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงซึ่งมีแนวคำถาม ปลายเปิด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้นักวิจัยในฐานะเครื่องมือการวิจัย (Researcher as a Research Instrument) โดยมีแนวคำถามสัมภาษณ์กึ่ง โครงสร้าง (Semi-structure Interview Questions) ประยุกต์ใช้ระหว่างสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์กับสมาชิก เครือข่ายทางสังคมโดยสามารถถามคำถามสืบความ (Probing Questions) ต่อเนื่องอย่างยืดหยุ่นนอกเหนือจากชุดคำถามที่ ได้ตั้งไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล

ใช้การตีความ (Interpretation) เพื่อกำหนดเป็นประเด็นหลัก (Main Themes) และประเด็นย่อย (Sub-main Themes) เชื่อมโยงตามวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งวิเคราะห์และอภิปรายโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5. ข้อพิจารณาทางจริยธรรมการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การประกอบสร้างเครือข่ายทางสังคมกับการพัฒนาแนวทางการจัดการความรุนแรงใน ครอบครัว” ผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แห่งมหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 ซึ่ง ได้รับการขยายต่อจนถึงวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2567 โดยในการวิจัยเชิงคุณภาพมีเอกสารชี้แจงและแบบแสดงความยินยอม ของกลุ่มตัวอย่างก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภายใต้กระบวนการตีความปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) กล่าวคือ เป็นการเก็บเกี่ยวชุดประสบการณ์ของเครือข่ายทางสังคมที่ให้ความหมายต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวภายใต้การรับรู้ของสมาชิกแต่ละคน ผ่านการตีความ การวิเคราะห์ปัญหาท่ามกลางช่วงเวลาที่ทำทนายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่พลิกผันและท้าทายนี้ โดยมีการสังเคราะห์จากแนวคิดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network Concept)

ความหมายของเครือข่ายทางสังคม กาญจนา แก้วเทพ (2560) อธิบายความหมายของเครือข่ายทางสังคมโดยการพิจารณาเป็นรายคำคือ คำว่า “Net” ที่หมายถึงตาข่ายโยงใยถึงกัน และ “Work” หมายถึง ความพร้อมที่จะสร้างงานเพื่อต้องการใช้งานเครือข่าย ด้วยเหตุนี้ เครือข่าย (Network) จึงหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มองค์กร หรือหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากร มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตนเอง โดยบุคคล กลุ่ม และองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร ถึงแม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีมารวบรวมฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนการมีสายโทรศัพท์เชื่อมต่อเอาไว้) โดยเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่สามารถติดต่อได้

ส่วนด้านคุณลักษณะและประเภทของเครือข่ายทางสังคม บอร์เกตติ และ โอเฟม (Borgatti & Ofem, 2010) ได้แบ่งคุณลักษณะและประเภทของเครือข่ายทางสังคม (Typology of Social Network) ว่าเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

- ระบบความสัมพันธ์ที่เหมือนกัน เช่น อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ตำแหน่งเดียวกัน ความรู้สึกเป็นสมาชิกกับเหตุการณ์หรือชมรม รวมทั้งความรู้สึกร่วมกัน
- ระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับญาติพี่น้องและบทบาททางสังคม อาทิ เป็นเพื่อน เป็นเจ้านาย เป็นนักศึกษา เป็นคู่แข่งชั้น
- ระบบความสัมพันธ์ทางจิตใจ เช่น กับบุคคลที่รู้สึกรัก รู้สึกเกลียด หรือความรู้สึกใช้ชีวิตแล้วมีความสุขกับบุคคลนั้น
- ระบบปฏิสัมพันธ์และการถ่ายโอน (Interaction and Transaction) ในรูปแบบของการสื่อสารพูดคุย การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือ หรือแม้กระทั่งการทำร้าย
- ระบบการไหลเวียน (Flow) ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร ความเชื่อ เงิน เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถไหลเวียนภายในระบบความสัมพันธ์ได้

โดยเมื่อวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม คาสเทลล์ (Castell, 2004) ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคมนั้นมีด้วยกัน 3 อย่าง ได้แก่

1.1 ความยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึง สามารถเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมได้ เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงแค่องค์ประกอบ แต่เป้าหมายยังคงไว้ ทั้งยังสามารถเคลื่อนไหวได้เพื่อให้พ้นข้อจำกัดเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความเชื่อมโยงใหม่ได้

1.2 ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงขนาดและขอบเขตของเครือข่าย (Scalability) หมายถึง สามารถเพิ่มขนาดหรือลดขนาดได้ภายใต้สภาวะความไม่แน่นอน

1.3 ความสามารถในการดำรงอยู่ (Survivability) หมายถึง เครือข่ายไม่ได้มีจุดศูนย์กลางที่ชัดเจนหรือสามารถดำเนินงานได้อย่างกว้างขวาง แต่เครือข่ายมักจะแสวงหาหรือสร้างแนวทางในการดำเนินงานใหม่เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้เสมอ

ทั้งนี้ ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเครือข่ายทางสังคมที่ดำเนินงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น งานของ Netto et al (2017) พบผลการศึกษที่น่าสนใจคือ การสร้างเครือข่ายของผู้หญิงที่เป็นเหยื่อความรุนแรงแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) เครือข่ายปฐมภูมิ หมายถึง เครือข่ายที่ใกล้ชิดตัวเหยื่อมากที่สุด ในที่นี้หมายถึง พ่อ แม่

ญาติพี่น้อง หรือบุคคลในครอบครัวของเหยื่อและเพื่อนสนิท 2) เครือข่ายทุดิยภูมิ คือ เครือข่ายหน่วยงาน วิชาชีพ หรือสถาบันที่คุ้มครองเหยื่อทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ ความมั่นคงหรือความปลอดภัย และบริการสังคม และ 3) เครือข่ายตติยภูมิ อันหมายถึง สถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อหลักที่ยึดถือ ขณะที่การศึกษาของ Ogbe et al (2021) ในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 เห็นว่า การใช้กลไกเครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมต่อครอบครัว การใช้ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer-peer support) มีความสำคัญในการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว ลดการเผชิญประสบการณ์ซ้ำของเหยื่อ มีกระบวนการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการสนับสนุนทางจิตใจกับผู้รอดจากเหตุการณ์มิให้เข้าสู่วังวนของความรุนแรงและการเผชิญกับภาวะเครียดหรือซึมเศร้าอีก เพราะการมีเครือข่ายทางสังคมและระบบสนับสนุนดังกล่าวทำให้เหยื่อก้าวพ้นจากความกลัว กลายเป็นความกล้าเปิดเผย ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาของ Thomas, K.A. et al. (2018) ที่นำโปรแกรม DVPERC (The Domestic Violence Program Evaluation and Research Collaborative) ไปใช้ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน พบว่า การทำงานจะประสบความสำเร็จต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) โครงสร้างการทำงานแบบไม่เป็นทางการและความยืดหยุ่นสูง (Granovetter, 1973) (2) การมีสมาชิกที่หลากหลายและเคลื่อนไหว (3) การมีเครือข่ายทำงานที่เน้นการปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (4) การทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และ (5) การดำเนินงานที่ไม่ใช้เงินเป็นตัวนำทาง อย่างไรก็ตาม กลไกการรับรู้เชิงประสบการณ์ของเครือข่ายทางสังคมก็สำคัญในการเป็นจุดเริ่มต้นสู่การแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

2. แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงสังคม (Socio-ecology Concept)

Golu, F. (2017) ได้สรุปไว้ 4 ปัจจัยเชิงนิเวศสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความรุนแรงในครอบครัวอย่างเป็นระบบ ดังนี้

2.1 ปัจจัยทางวัฒนธรรม อันเกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศ ความเชื่อเกี่ยวกับเพศชายที่เหนือกว่า ค่านิยมที่ผู้ชายเป็นเจ้าของผู้หญิง พื้นที่ครอบครัวเป็นสิ่งที่ผู้ชายควบคุม ตลอดจนการรับรู้ว่าความรุนแรงเป็นทางออกของปัญหา อย่างการศึกษาของดวงฤดี สุริยณรงค์ และคณะ (2557) ว่าด้วยการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) ด้านการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจังหวัดสงขลา พบว่า ประเด็นที่เป็นปัญหาในการนำนโยบายไปปฏิบัติลำดับแรกคือปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ ปัจจัยทางวัฒนธรรมจึงเป็นเงื่อนไขประการสำคัญของการดำเนินงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

2.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เกี่ยวกับภาวะพึ่งพิงของผู้หญิง การเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัดของผู้หญิง การเลือกปฏิบัติและการเข้าถึงกลไกตลาดที่จำกัดของผู้หญิงทั้งมิติการศึกษาและสุขภาพอนามัย ดังการศึกษาของ Renzetti (2009) และ Federici, S. (2018) ที่ศึกษาภาวะความตึงเครียดทางเศรษฐกิจกับความรุนแรงในครอบครัว โดยได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่าสถานะทางเศรษฐกิจตกต่ำ ภาวะการว่างงานเกี่ยวข้องและมีนัยสำคัญทำให้เกิดความเสี่ยงในการเผชิญสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว แม้กระทั่งผู้เป็นเหยื่อความรุนแรงก็เผชิญกับวิกฤติซ้ำอันเนื่องมาจากสถานะทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะผู้หญิง (True, J., 2010) ซึ่งการศึกษาดังกล่าวเกิดขึ้นภายหลังจากการเกิดวิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ ค.ศ. 2008 โดยในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดภาวะการว่างงานสูง การศึกษานี้ได้ขยายความเข้าใจประเด็นความรุนแรงในครอบครัวเชื่อมโยงกับบริบทนโยบายระดับมหภาคอันเกี่ยวกับปัจจัยทางเศรษฐกิจด้วย สอดคล้องกับงานศึกษาผ่านการตั้งคำถามของ Henke, A., & Hsu, L. (2022) โดยตั้งคำถามกับประเด็นโควิด-19 กับความรุนแรงในครอบครัวว่า เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจหรือเป็นประเด็นภาวะการแยกขาดจากสังคม (Isolation) โดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีการต่อรองในครัวเรือน (Household Bargaining Theory) โดยพยากรณ์ว่า ความรุนแรงในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อนุญช์มีอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างเช่น คู่ครองที่ไม่ได้ทำงาน ในขณะที่เมื่อผู้ที่เป็นเหยื่อได้รับการจ้างงาน เป็นไปได้ว่าผู้ที่เป็นเหยื่อสามารถช่วยเหลือตนเองหรือพุดอย่างน่าเชื่อถือที่จะไปจากวงจรหรือระบบความสัมพันธ์ที่รุนแรงเช่นนี้

2.3 ปัจจัยทางกฎหมาย แม้ว่าความรุนแรงในครอบครัวจะมีกฎหมายหรือบทลงโทษตั้งแต่ ค.ศ. 1641 ในประเทศสหรัฐอเมริกา (Cosimo, S. D., 2012) ซึ่งเป็นเวลากว่า 380 ปีที่เรื่องนี้ถูกตั้งคำถามในพื้นที่สาธารณะแล้วก็ตามที่ทว่าสถานการณ์ปัจจุบันยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2.4 ปัจจัยทางการเมือง หมายถึง ความรุนแรงในครอบครัวไม่ถูกกล่าวถึงในพื้นที่สาธารณะ ประเด็นครอบครัวกลายเป็นเรื่องส่วนตัว รัฐจะไม่ก้าวล่วง ขณะที่องค์กรที่ขับเคลื่อนทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงไม่ได้มีพลังในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเพียงพอแก่ชนองค์กรผู้ชาย

แนวคิดนิเวศสังคมนี้ใช้เพื่อทำความเข้าใจสถานะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวตั้งแต่ระดับจุลภาค มัชฌิมภาค ถึงระดับมหภาคอันทำให้มองเห็นภาพการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นระบบมากขึ้นว่าสมาชิกในเครือข่ายทางสังคมได้ปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวและผู้มีส่วนได้เสียภายในชุมชนและระบบที่สนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมเชิงบูรณาการอย่างไร อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับบริบทมหภาคทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมอันมีส่วนประกอบสร้างปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. การรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้วิจัยแบ่งประเด็นค้นพบเป็น 3 ประเด็น คือ

1.1 ช่องทางการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์

เมื่อเริ่มต้นค้นหาประสบการณ์ของเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว สิ่งแรกที่ต้องทำความเข้าใจคือ การรับรู้ (Perceptions) ของกลุ่มบุคคลนั้นว่า รับรู้สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวนั้นได้อย่างไร ด้วยวิธีการไหน ให้ความหมาย และมีความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหานี้อย่างไร โดยจะเป็นการรับรู้ที่หลากหลาย ตั้งอยู่บนฐานประสบการณ์ชีวิตของสมาชิกแต่ละคนผ่านมุมมอง การตีความ และการรับรู้เชิงประสบการณ์ของเครือข่ายทางสังคมที่ดำเนินงานประเด็นความรุนแรง

นักวิชาชีพหลากหลายที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นเครือข่ายทางสังคมและรับรู้ต่อสภาพปัญหาและสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น บุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งพยาบาลที่โดยปกติแล้วปฏิบัติงานที่หน่วยสาธารณสุขชุมชนก็มีใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่โดยตรง เมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงทางกาย (Physical Violence) ที่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยผัสสะหรือประสาทสัมผัส อาทิ มีบาดแผล มีรอยฟกช้ำ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ตาม ผู้ถูกกระทำความรุนแรงบางคนเข้ามาใช้บริการที่ห้องพยาบาล ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ความรุนแรงนั้นๆ ทั้งนี้ วิชาชีพพยาบาลเองก็เป็นหนึ่งในคณะทำงานของเครือข่ายที่เข้าร่วมกระบวนการประเมินเหตุการณ์และช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้กระทั่งเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่ไม่คาดคิด หน่วยพยาบาลก็สำคัญในการเป็นจุดตั้งต้นรับผู้ที่ประสบภัยเบื้องต้น ซึ่งในอีกทางหนึ่งเครือข่ายเกี่ยวข้องเองก็ประสานเข้ามายังหน่วยพยาบาลชุมชนนี้

เจอเมื่อคนไข้มาใช้บริการที่รพสต. ก็จะเป็นในเรื่องความรุนแรงด้านร่างกายที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย มีการลงไม้ลงมือกัน เข้ามาด้วยบาดแผล เราเองก็ทำหน้าที่ผู้ประสานงานด้วย และได้ลงไปประเมินคนไข้ร่วมกับทีมด้วย หรือว่าผู้นำชุมชนแจ้ง อสม.แจ้ง ญาติเขามาแจ้ง อาจเป็นการโทรหา มีช่องทางติดต่อ เป็นช่องทางที่สะดวก รวดเร็ว ทันที เราเห็นจากบาดแผล (พยาบาลวิชาชีพ, สัมภาษณ์, 2 และ 11 พฤศจิกายน 2565)

ทั้งนี้ วิธีการหรือช่องทางในการรับรู้ประเด็นความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในชุมชนของบุคคลนอกจากจะพบเจอประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและเพื่อนบ้านใกล้เคียงซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันโดยที่ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบหรือครอบครัวที่ใกล้เคียงดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนไม่ทันตั้งตัวด้วยการรับรู้ผ่านผัสสะแล้ว คือ การรับรู้ทางอ้อม (Indirect Perception) จากการบอกเล่าของเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้อง แม้กระทั่งการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอบรมให้ความรู้ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มบุคคลหรือเครือข่ายทางสังคมที่อำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นก็เพื่อปลูกจิตสำนึกของ

ผู้คนให้ช่วยประเมินสถานการณ์และติดตามปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน ซึ่งทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงจึงเข้าสู่การรับรู้ของปัจเจกบุคคลว่าเป็นสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และดำรงอยู่เรื่อยมา

บทบาทของเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคส่วนการศึกษาก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานด้านความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือ ในแบบทางการนั้นคือการเป็นคณะทำงานตามคำสั่งร่วมกับคณะอำนวยการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับพื้นที่ที่สะท้อนบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมของตำบล ทั้งนี้ ด้วยการเป็นเครือข่ายทางสังคมที่เป็นทางการด้วยการมีคำสั่งแต่งตั้งนี้เพื่ออำนวยการให้ปัจเจกบุคคล (หรือในนามขององค์กรต้นสังกัด) ได้รับรู้ถึงสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากการฝึกอบรม กอปรกับประสบการณ์ที่เผชิญเหตุจริงโดยเฉพาะเมื่อเกิดขึ้นกับนักเรียนซึ่งเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของบุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วย ทั้งนี้ การประสานงานกับเครือข่ายทางผู้นำชุมชนและบุคคลสำคัญอื่นๆ ในพื้นที่ที่มีผลต่อการรับรู้ความรุนแรงเช่นเดียวกันเช่นเดียวกับการรับรู้ด้วยวิธีเยี่ยมบ้าน ซึ่งเป็นหนึ่งในหน้าที่ของครูทุกระดับตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา อันทำให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียน ข้อมูลครอบครัว ภูมิหลังและประวัติครอบครัว อันจะสามารถประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดความรุนแรงต่อเด็กได้ ทั้งนี้ เนื่องจากบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่ส่วนหนึ่งก็เป็นคนในพื้นที่จึงทำให้รู้แหล่งทรัพยากรเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น ประสบการณ์การสอนจากรุ่นสู่รุ่นของครูที่มากด้วยประสบการณ์ทำให้ทราบภูมิหลังและความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรงขึ้นกับเด็กและครอบครัวได้ รวมถึงการใช้ช่องทางทางสื่อออนไลน์อย่าง Facebook และ Line เพื่อรับรู้สถานการณ์อย่างทันทั่วทั้งด้วย

ด้วยเหตุนี้ จึงปฏิเสธได้ยากว่า สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้สถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพราะสื่อได้ทำลายข้อจำกัดของพื้นที่และเวลาในการรับรู้ สามารถสร้างการรับรู้ได้อย่างทั่วถึงในเวลาอันรวดเร็ว หากสามารถประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้มีคุณภาพการกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวก็อาจจะทำให้ปัญหาดังกล่าวนี้น้อยลง อย่างไรก็ตาม ภายใต้การดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมชนบทก็ปฏิเสธได้ยากเช่นเดียวกันว่า ผู้คนบางส่วนอาจไม่คุ้นชินกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นัก เนื่องจากอาจเกิดข้อจำกัดในวิธีการใช้งานหรือเผชิญกับความท้าทายในการสื่อสารกับเครือข่ายทางสังคม เช่น ในการรับรู้ของกำนันซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่รับรู้ความรุนแรงในครอบครัวผ่านทางกายภาพหรือปากต่อปากโดยตรง แทนที่จะเป็นวิธีการสื่อสารด้วยวิธีการอื่น ด้วยเหตุที่บ้านของกำนันและบุคลิกภาพของผู้นำสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า อีกทั้งยังสามารถสื่อสารได้โดยตรง ซึ่งการสื่อสารโดยตรงสามารถทำลายข้อจำกัดและความท้าทายในการสื่อสารลงได้ เนื่องจากฝ่ายที่รับสารและฝ่ายที่ส่งสารหรือส่งข้อมูลสามารถรับรู้ความรู้สึกของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงได้โดยตรงด้วยน้ำเสียง แววตา ตลอดจนท่าทางหรือวจนภาษา (Non-verbal Language) เพื่อนำวาระนี้เข้าสู่การพิจารณาของเครือข่ายทางสังคมหรือคณะกรรมการระดับพื้นที่สู่การดำเนินการเพื่อจัดการต่อไปว่าจะแต่ละฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร หรือจะดำเนินการในกระบวนการต่อไปอย่างไร

การจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวส่วนหนึ่งเริ่มต้นจากการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมก่อนทั้งที่อาจอยู่ใกล้ชิดคือ บุคคลในครอบครัวนั้นหรือเป็นเครือญาติ จนกระทั่งเครือข่ายทางสังคมที่ไกลห่างออกไปนั้นคือวิชาชีพที่เกี่ยวข้องบ่อยครั้งเมื่อประเมินเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวแล้วมีแนวโน้มจะจัดการลำบากหรือเกินกว่ากำลังของบุคคลในชุมชนจะสามารถจัดการให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การพึ่งพาบุคลากรฝ่ายปกครองที่ถือกฎหมายหรือมีอำนาจโดยตรง อีกทั้งเป็นผู้รู้ถึงยุทธวิธีในการระงับเหตุที่ค่อนข้างรุนแรงหรือเกินกว่าจะควบคุม เพราะเหตุนี้ทำให้ตำรวจก็เป็นวิชาชีพหนึ่งที่เข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายทางสังคมในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวด้วย ทั้งนี้ การรับรู้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ความรุนแรงของตำรวจเองก็มีช่องทางการรับรู้ที่หลากหลาย กล่าวคือ การรับรู้เหตุการณ์ความรุนแรงโดยตรงจากการปฏิบัติหน้าที่ออกตรวจพื้นที่ที่รับผิดชอบ การที่ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงนั้นแจ้งมาที่สถานีตำรวจโดยตรง หรือการรับแจ้งเหตุจากเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ซึ่งเกี่ยวข้องใกล้ชิดอีกชั้นหนึ่ง อาทิ กลุ่มชุดรักษาความสงบของหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็ปฏิบัติงานประสานกับตำรวจชุมชนและสายตรวจโดยเมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวและในชุมชนขึ้นทำให้กลไกการรับรู้สถานการณ์ความรุนแรงแพร่หลายมากขึ้น

คนในครอบครัวเขาก็แจ้ง หรือในบางครั้งคนในครอบครัวไปแจ้งผู้นำชุมชน แล้วผู้นำชุมชนจึงแจ้งมา เป็น การสื่อสารกัน (ตำรวจชุมชน, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2565)

การรับรู้ต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวผูกโยงกับประสบการณ์ที่ปัจเจกบุคคลได้รับในฐานะที่เผชิญกับความรุนแรงโดยตรง โดยทางอ้อม หรือจากการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้อง บ่อยครั้งในการดำเนินงานก็เผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายบางประการเมื่อเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ไกลห่างออกไปจากเหตุการณ์ความรุนแรงหรือไม่ได้สัมผัสกับสถานการณ์ในพื้นที่โดยตรง เช่น เครือข่ายหน่วยงานระดับจังหวัดด้านการพัฒนาสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลไกทางอ้อมที่ช่วยคัดกรอง เฝ้าระวัง และใช้ช่องทางหรือตัวกลาง (Mediator) เชื่อมประสานข้อมูลระหว่างพื้นที่กับระดับจังหวัดในประเด็นความรุนแรงในครอบครัว อาทิ สภาเด็กและเยาวชนตำบล อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ทั้งนี้คือการร่วมริเริ่มแสวงหาช่องทางการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนของข้อมูลของเครือข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นผ่านการติดต่อสื่อสารโดยตรงอย่างเร่งด่วน เช่น ทางโทรศัพท์ต่อเจ้าหน้าที่ การติดต่อผ่านหมายเลขสายด่วน Call Centre ตลอดจนในปัจจุบันคือช่องทางออนไลน์อย่าง แอปพลิเคชัน Line ซึ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมได้อย่างรวดเร็ว ทัวถึง สามารถระดมสมองคิดแสวงหาแนวทางในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

เราจะมีเครือข่ายที่สำคัญผ่านทางอพม. (อาสาสมัครพัฒนาสังคมฯ) จะมีหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งคน และน้องๆสภาเด็ก ตอนนี้อย่างหลังผลักดันการเป็นนักสังคมสงเคราะห์น้อยในพื้นที่ แต่ยังไม่เยอะ เป็นกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นการแจ้งเหตุชี้เป้า เฝ้าระวัง ส่งต่อมาทางเรามาช่วยกันแก้ไขปัญหา เรามีไลน์สททวิชาวชิระดับจังหวัด อพม. สภาเด็กก็อาจใช้ connection ส่วนตัวก็โทรมาได้ หรือเป็นเบอร์สำนักงานก็ได้คะ มีเจ้าหน้าที่อยู่ตลอด 24 ชั่วโมง อยู่เวร หรือถึงไว้ทางไลน์ก็ได้ (เจ้าหน้าที่บ้านพักเด็กและครอบครัว, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2565)

กระนั้นก็ตาม ในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวของเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องอาศัยจิตบริการสาธารณะ (Service Mind) เนื่องจากงานดังกล่าวเป็นงานอาสา ไม่ได้มีค่าตอบแทนหรือเงินเดือนสนับสนุนเพียงแต่เป็นหนึ่งในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในครอบครัวและชุมชน โดยขึ้นอยู่กับเครือข่ายที่เกี่ยวข้องจะตระหนักรู้และดำเนินการอย่างไร พร้อมกันนั้น โดยธรรมชาติของเครือข่ายทางสังคมที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ต้องรับผิดชอบหลากหลายงาน สวมหมวกหลายใบ หน้าที่ดังกล่าวอาจเข้าไปคาบเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานในมิติอื่นๆ ทำให้ต้องบริหารจัดการหรือเจียดเวลาเข้ามาสู่พื้นที่การจัดการในประเด็นนี้ โดยพื้นที่ชุมชนห้วยสามพาดนี้พบว่า ทั้งผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ชูรักษาความสงบเรียบร้อยหมู่บ้าน (ชรบ.) สมาชิกส่วนหนึ่งต่างเป็นบุคคลคนเดียวกัน ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็เป็นเครือข่ายทางสังคมที่รับรู้สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวและในชุมชนด้วยวิธีการหลากหลาย

บทสะท้อนจากอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดทั้งการเป็นผู้นำชุมชนสะท้อนถึงว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์หรือสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวขึ้น เขาและเธอเหล่านี้เป็นเสมือนด่านแรกของการรับรู้เรื่องราวดังกล่าว เนื่องจากในบทบาทหน้าที่เป็นเสมือนทั้งผู้นำโดยธรรมชาติและผู้นำโดยการแต่งตั้งอันที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจะเข้ามาปรึกษาหารือเพราะเป็นที่พึ่งเมื่อเกิดปัญหาขึ้น ทั้งนี้ ผู้นำและอาสาสมัครฯ ดังกล่าวอาจต้องประยุกต์ใช้เทคนิคหรือทักษะบางประการเพื่อทำความเข้าใจหรือรับรู้ปัญหาความรุนแรงให้แจ่มชัดขึ้น แม้ว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นดังกล่าวนี้จะสุ่มเสี่ยงต่ออันตรายต่อตนเอง โดยที่ผู้กระทำอาจมีอาวุธหรืออาจใช้สารเสพติด แต่การเข้าไปสร้างสัมพันธ์กับกลุ่มที่เกี่ยวข้องก็เป็นอีกหนึ่งวิธีการที่จะสามารถเข้าถึงประชาชนได้ เช่น กลุ่มวัยรุ่นที่ใช้สารเสพติดหรือเพื่อนสนิทของวัยรุ่นและครอบครัวนั้น เพราะบางกรณีครอบครัวเองก็ไม่ทราบแนวทางการจัดการกับปัญหา แต่ด้วยการสวมหมวกหรืออำนาจหน้าที่การเป็นผู้นำชุมชนและอาสาสมัครอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจ ขณะเดียวกันเมื่อผู้นำชุมชนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวหรือกลุ่มคนสนิทของผู้กระทำความรุนแรงและผู้ที่ได้รับผลกระทบ สิ่งสำคัญคือการพกพาทักทายการสังเกต เนื่องเพราะการสังเกตเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญของการเข้าถึงและรับรู้ความรุนแรงที่ไม่อาจจินตนาการได้อย่างผิวเผิน เพราะพฤติกรรมความรุนแรงต้องอาศัยช่วงเวลาของการสังเกต สู้การประเมิน และตัดสินใจฟันธงว่าเข้าข่ายหรือเป็นความเสี่ยงของครอบครัวและชุมชนนั้น

ยิ่งไปกว่านั้น เครือข่ายทางสังคมอันหมายถึงปัจเจกบุคคลที่ดำเนินงานนี้ยังเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงโดยตรง และเผชิญกับประสบการณ์ตรงเนื่องจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของเธอเอง เช่น

อาสาสมัครสาธารณสุขท่านหนึ่งได้สะท้อนประสบการณ์และเหตุการณ์อย่างกระอักกระอ่วนเนื่องจากรับรู้และเผชิญกับสถานการณ์ความรุนแรงมาอย่างยาวนานและเรื้อรัง เนื่องจากบุคคลในครอบครัวมีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงทั้งทางร่างกาย วาจา และการข่มขู่เพื่อเอาทรัพย์สินจากผู้สูงอายุ ส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวและความเดือดร้อนต่อเพื่อนบ้านเพราะปัญหาในมิติเชิงซ้อนอย่างภาวะจิตเภทและการใช้สารเสพติด

จะเห็นว่า การรับรู้ต่อสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของเครือข่ายทางสังคมตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานีรับรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย จากบุคคลที่หลากหลาย ทั้งการรับรู้จากประสบการณ์ตรง การรับรู้จากการใช้ทักษะทางสังคมปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น การรับรู้จากเครือข่ายที่เกี่ยวข้องด้วยการแจ้งเหตุหลายช่องทาง ทั้งการแจ้งเหตุโดยตรง การแจ้งผ่านทางโทรศัพท์ การแจ้งผ่านทางแอปพลิเคชันหรือสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Line รวมทั้งการรับรู้ทางสังคมทางอ้อมจากการเข้าร่วมประชุมหรืออบรมเนื่องมาจากการเป็นเครือข่ายทางสังคมโดยตำแหน่งหน้าที่และการเป็นอาสาสมัคร การเข้าไปเรียนรู้กับเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่และภายนอกก็ทำให้สมาชิกเครือข่ายทางสังคมของพื้นที่ห้วยสามพาดตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นระยะเวลากว่าทศวรรษ (กองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, 2566)

1.2 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ห้วยสามพาดท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19

นอกจากการรับรู้ของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวแล้ว มุมมองต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในปัจจุบันก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างที่ผู้วิจัยทำการศึกษาอยู่นั้น เป็นช่วงของการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 เรื่อยมาเกินเวลากว่า 4 ปี (ค.ศ.2023) ทั้งนี้ ด้วยเงื่อนไขหรือบริบทของพื้นที่ ตลอดจนความเข้าใจหรือการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ผลกระทบ รวมทั้งการดำรงชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้การรับรู้ต่อประเด็นความรุนแรงในครอบครัวหยุดนิ่งหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ซึ่งการรับรู้และมุมมองของเครือข่ายทางสังคมก็ให้มุมมองที่ไม่ได้เป็นเอกฉันท์นัก หากแต่แปรผันไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคลและแต่ละองค์กรที่ได้ดำเนินงาน ปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เครือข่ายประสบ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์กับครัวเรือนที่เครือข่ายทางสังคมนั้นดำเนินงานด้วย

เครือข่ายทางสังคมของตำบลห้วยสามพาดหลายท่านสะท้อนถึงสถานการณ์ปัญหาที่ครอบครัวและสังคมในชนบทและกิ่งเมืองกิ่งชนบทเผชิญคือ ประเด็นยาเสพติดและเครื่องมึนเมา (ซึ่งจริงๆ ปรากฏแทบทุกปริมณฑลของสังคม) เมื่อสิ่งดังกล่าวเข้าถึงได้ง่าย ราคาถูก หากใช้ยาเสพติดเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่องทำให้บุคคลนั้นเข้าสู่ภาวะจิตเวช (Psychosis Disorder) จนกระทั่งเป็นปัจจัยกระตุ้นอย่างมีนัยสำคัญทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวไม่ว่าจะรูปแบบใด รูปแบบหนึ่งทั้งทางกายและวาจา เพราะผู้กระทำความรุนแรงส่วนหนึ่งเผชิญกับสภาวะโดดเดี่ยว (Isolation) ขาดความผูกพันทางสังคม (Social Bonding) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลภายในครอบครัว ทั้งนี้ บุคคลภายในครอบครัวและเครือข่ายบางส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดผู้กระทำมากที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความเสี่ยงที่จะกลายเป็นเหยื่อความรุนแรงขึ้น

ดูเหมือนว่าสถานการณ์ความรุนแรงของสังคมชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังเช่นอุดรธานีเป็นเสมือนเช่นที่สังคมชนบทเผชิญโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นลักษณะของครอบครัวแหงกลางโดยที่ผู้สูงอายุอยู่กับเด็ก ขณะที่ผู้คนวัยทำงานก็ย้ายถิ่นทั้งชั่วคราวและถาวรไปทำงานในเมืองใหญ่ทั้งอุดรธานีและกรุงเทพมหานคร บางส่วนเดินทางไปแสวงหางานและแต่งงานข้ามวัฒนธรรมยังต่างประเทศ โดยลักษณะที่ผู้สูงอายุต้องดูแลหลานเป็นจำนวนมากเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจริงในสังคมชนบท เช่น ผู้สูงอายุเพียงคนเดียวซึ่งเผชิญกับโรคแทรกซ้อนต้องดูแลเด็กเจ็ดคนจากสามครอบครัวซึ่งเกิดจากบุตรสามคน ในชีวิตประจำวันนอกเหนือจากการส่งลูกหลานมาโรงเรียนก็เผชิญกับความท้าทายในเรื่องการสื่อสาร เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันเข้าไปครอบงำชีวิตของผู้คนจนกระทั่งกลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เด็กและเยาวชนเสพติด สื่อ ทั้งนี้ สิ่งที่ปรากฏขึ้นเป็นความรุนแรงจากการขัดเกลาทางสังคมของสื่อด้านพฤติกรรมนั้นสะท้อนเป็นความรุนแรงทางวาจาเป็นสำคัญ ทำให้บุคลาการทางการศึกษาเฉกเช่นครูต้องทำงานกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิดเพื่อสอดส่องพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน เพราะบางครั้งพฤติกรรมของเด็กภายในครอบครัวและในโรงเรียนอาจแตกต่างกัน เมื่อการรับรู้ของผู้ปกครองและครูไม่ตรงกันเกี่ยวกับพฤติกรรมและการใช้ชีวิตของเด็กนำมาสู่การขบคิด ว่า เด็กและครอบครัวนั้นประสบกับปัญหาบางประการ

ความท้าทายในเรื่องช่องว่างแห่งวัยระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก การสื่อสารระหว่างวัยอาจทำให้เกิดช่องว่างโดยผู้สูงอายุเรียนรู้ได้ไม่เท่าทันกับเด็กในปัจจุบัน

เวลาเราไปเยี่ยมบ้าน ถ้าอยู่ในครอบครัวก็จะเป็นจะเป็นลักษณะของคำพูดมากกว่า ด้วยความที่ช่วงอายุมันห่างกัน ก็บ่น จิกแมนปากยากเนาะครู อยู่บ้านมันเขี่ยแต่โทรศัพท์ มันบ่เฮ็ดเวียกเฮ็ดงานช่วย สอนแทนเด้อ กรณีอื่นคือ ญาติพี่น้องติดสารเสพติด ก็มีเยอะ ครูบอกก็บอกไป เราก็เห็น เราก็เชิญผู้ปกครองมาพูดคุย แก่จุดนี้ แล้วคิดดู คุณยายต้องดูแลเด็ก 7 คน จากลูกของยาย 3 คน เวลามาโรงเรียนก็มาแบบสามล้อมาส่ง บางทีเราถามยาย ยาย...หลานเจ้าบ่เข้าเรียน ยายก็ตอบกลับมาว่า เอา...มาส่งอยู่เดี๋ยง บ่เข้าเรียนลั่นบ้อ (ครูโรงเรียนขยายโอกาส, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2565)

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่พื้นที่ตำบลห้วยสามพาดเผชิญจนกระทั่งเป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบสร้างเครือข่ายทางสังคมในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวคือ ปัญหาแม่วัยใสหรือการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม ปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมเป็นปัญหาที่ท้าทายของพื้นที่เมื่อทศวรรษที่แล้ว แต่ก็เริ่มคลี่คลายในปัจจุบันเนื่องจากการมีคณะทำงานเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยปัญหาความรุนแรงในครอบครัวก็เป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมของวัยรุ่นทำให้ครอบครัว บุคลากรทางศึกษาและเครือข่ายทางสังคมต้องเข้ามาร่วมจัดการกับปัญหาและร่วมแสวงหาทางออก อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมต่อการรับรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัวนั้นมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นจะแจ้ง จะบอกกล่าว หรือจะตีความว่าสิ่งที่ครอบครัวตนหรือประสบการณ์ของตนเผชิญนั้นเป็นความรุนแรงหรือไม่ อย่างไร อยู่ในระดับไหน จำเป็นหรือไม่ อย่างไรที่ต้องแจ้งกับเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณามุมมองและการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมสามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- เครือข่ายทางสังคมที่เห็นว่าความรุนแรงในสถานการณ์โควิด-19 แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ด้วยทัศนคติมุมมอง และประสบการณ์ที่สมาชิกเครือข่ายทางสังคมเผชิญ อย่างเช่น มุมมองของของตำรวจชุมชนเห็นว่าภายใต้สถานการณ์โควิดนั้นดูเหมือนว่าสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจะลดลง เพราะไม่ได้รับทราบถึงเหตุการณ์เนื่องจากสถานการณ์ที่คนอยู่บ้านกันมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับกรณีความรุนแรงที่สัมผัสจึงน้อยลง อย่างไรก็ตาม มุมมองถึงปัจจัยที่มีส่วนหนุนนำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวอย่างยาเสพติดก็ยังมองว่ายังคงมีอยู่เรื่อยมาเช่นเดียวกับเมื่อคลายมาตรการล็อกดาวน์ การประกาศโควิด-19 เป็นโรคประจำถิ่นและดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางอาการเจ็บป่วยนี้งานรื่นเริงที่เกิดขึ้นในชุมชนก็กลับมาอีกครั้งที่เหล่าคนหนุ่มสาวจะเข้าร่วม นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เป็นอุปสรรคและท้าทายมากขึ้นของครอบครัวที่ดำเนินเรื่อยมาในสถานการณ์โควิด-19 กอปรกับนโยบายของรัฐเรื่องการปลดล็อกกัญชาและน้ำกระท่อมที่จำหน่ายอย่างยืดหยุ่นขึ้นอาจเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ประชาชนใช้เกินขนาด มึนเมา จนกระทั่งนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวและชุมชนได้ ประเด็นนี้สอดคล้องกับความเห็นของนักพัฒนาชุมชนที่สถานการณ์โควิด-19 เพิ่มความซับซ้อนในมิติการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสภาวะทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางรายได้ การตกงาน จนนำไปสู่ภาวะหนี้สินครัวเรือนอันก่อให้เกิดความตึงเครียดภายในครอบครัวก็มีแนวโน้มว่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งแห่งการประกอบสร้างความรุนแรงในครอบครัวหนักขึ้น

เด็กไม่ค่อยออกบ้าน ชุมชนไม่จัดงาน เพราะทางหน่วยงานจะไม่อนุญาต มันเกี่ยวกับความห่วงใย เข้าถึงการใช้สารเสพติด การครองชีพ มันจะเกิดความขัดแย้ง เงินรายได้ มันเป็นปัญหาปากท้อง มันหลายมิติ ซับซ้อน อย่างปัจจุบันเรื่องกัญชา น้ำกระท่อม มุมมองของผมบ่ดีเด้อ อันตรายช่วงโควิดทั้งๆที่พูดว่าผู้หญิงสาวน้อย (ตำรวจชุมชน, สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2565)

ท่ามกลางยุคข้อมูลข่าวสารจำนวนมากและเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงไปทั่วโลกโดยได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนมากขึ้น เทคโนโลยีการสื่อสารถูกนำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างแพร่หลายในช่วงสถานการณ์โควิด-19 อย่างเช่นประสบการณ์ของครูที่เผชิญกับความท้าทายในการเรียนการสอนและปฏิสัมพันธ์กับเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจหมายรวมถึงผู้ปกครองที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันด้วย เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างมีสื่อได้เบี่ยงเบนความสนใจของเด็กออกไปสู่โลกเสมือนจริง (Virtual Reality) มากกว่าความสัมพันธ์และการสื่อสารแบบต่อหน้า (Face to Face)

ทั้งต่อครูและผู้ปกครอง ทำให้สมาธิที่จะจดจ่ออยู่กับบางสิ่งบางอย่างเป็นเวลานาน รวมทั้งความอดทนรอคอยก็ลดน้อยลงด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการกิจที่ได้รับมอบหมายให้นักเรียนดำเนินการก็ไม่สามารถจัดการได้ หรืออาจจัดการได้แต่ต้องปรับตัวและใช้เวลา ประเด็นนี้ครูจึงมีมุมมองว่าภายใต้สถานการณ์โควิด-19 เรื่อยมากกว่า 4 ปี ความรุนแรงแตกต่างออกไป ทำลายขึ้นรุนแรงขึ้นเนื่องจากมีปัจจัยทางเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้อง ความผูกพันทางสังคมภายในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างเด็กกับผู้ปกครองและเด็กกับครูแตกต่างไปจากเดิม

- *เครือข่ายทางสังคมที่เห็นว่าความรุนแรงในสถานการณ์โควิด-19 ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิม* มุมมองนี้เห็นว่าสถานการณ์หรือเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวนั้นเป็นปัญหาที่ปรากฏอย่างเป็นสากลอยู่แล้วด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาและสถานที่เท่าใดนัก เพราะปัจจัยกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวนั้นดำรงอยู่ทั้งในช่วงเวลาที่มีโควิด-19 และระหว่างมีโควิด-19 เช่น สารเสพติดและสิ่งมีเมา ทำให้ความรุนแรงนั้นในเชิงภววิทยา (Ontological Perspective) ดำรงอยู่จริงไม่ว่าจะช่วงเวลาแบบใด เพียงแต่อาจสัมผัสไม่ได้ในทุกวันหรืออาจปรากฏออกมาเป็นช่วงๆ

ในมุมหนึ่งของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์ ในห้วงเวลาของการแพร่ระบาดของโควิด-19 จุดเน้นในการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมกลุ่มนี้จะเป็นวาระเร่งด่วน (Urgent Agenda) ว่าด้วยการรักษา คัดกรอง ประชาสัมพันธ์ และการกระจายวัคซีนในช่วงสถานการณ์โควิดซึ่งอาจไม่ได้เน้นภารกิจซ่อนเร้นอย่างประเด็นความรุนแรงในครอบครัว พร้อมกันนั้น บุคลากรทางการแพทย์อย่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือแม้กระทั่งโรงพยาบาลประจำอำเภอที่มีกลไกการดำเนินงานแบบศูนย์พึ่งได้ (OSCC: One Stop Service Crisis Centre) จะรับรู้ก็ต่อเมื่อครอบครัวหรือผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเข้ามารักษาอย่างเร่งด่วน เช่น เกิดบาดแผลทางร่างกาย แต่ความรุนแรงในรูปแบบอื่นเป็นภาวะซ่อนเร้นที่สัมผัสได้ยากขึ้นอยู่กับผู้ได้รับผลกระทบจะพึ่งพาเครือข่ายทางสังคมหรือจะสะท้อนปัญหาดังกล่าวออกมาหรือไม่ อย่างไร ขณะเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบต่อหน้าก็ลดน้อยลง ทว่าปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นเป็นภาวะคาบเกี่ยวและเรื้อรัง (Continue and Chronic) อย่างเช่น การใช้สารเสพติดจนเกิดพฤติกรรมความรุนแรงและภาวะจิตเภททำให้เป็นประเด็นที่สร้างผลกระทบต่อครัวเรือนและชุมชนเรื่อยมา ต่อเนื่อง และระยะยาว กระนั้นก็ตาม กลไกเครือข่ายทางสังคมของตำบลห้วยสามพาดผ่านกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง (CG: Caregiver) เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ก็ดำเนินงานในลักษณะภาคีร่วมมืออยู่เสมอ นอกจากนี้ ประเด็นข้อมูล (Information) ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความรุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงโควิด-19 ยังไม่ได้สำรวจอย่างจริงจัง โดยอาจทำให้เครือข่ายเผชิญกับข้อจำกัดบางประการในการคัดกรอง ช่วยเหลือ และออกแบบโครงการเพื่อนำมาจัดการกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้น

1.3 ความรุนแรงในครอบครัว: ผลกระทบ และระบบคุณค่าเชิงนิเวศสังคมในการจัดการกับปัญหานี้ของตำบลห้วยสามพาด

นอกจากการรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงแล้ว ในเชิงมุมมองนิยามการให้ความหมายของความรุนแรง ผลกระทบ การแก้ไขปัญหบางประเด็นของการสะท้อนก็ควรค่าต่อการนำมาวิเคราะห์พิจารณา

เมื่อว่าด้วยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เครือข่ายทางสังคมจำนวนมากเห็นว่าเกิดผลกระทบทั้งร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ ตลอดจนแนวทางการจัดการในอนาคต พฤติกรรมที่นำไปให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวหลายอย่างเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ จนกระทั่งถูกยอมรับโดยไม่ทันได้คิดถึง (Take it for granted) ได้แก่ การตะคอกเสียง การด่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจเหนือ (Power of Domination) ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เสมอภาค เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิง-ชาย สามีภรรยา สภาวะการณ์พึ่งพิงระหว่างผู้นำและผู้พึ่งพิงอันทำให้ปัญหาความรุนแรงเป็นประเด็นเชิงพฤติกรรมที่ซับซ้อนยากที่จะจัดการ แม้ว่าการกระทำดังกล่าวทั้งผู้ถูกกระทำและผู้กระทำกลับมามีความคิดภายหลังว่า เป็นการกระทำที่ละเมิดสิทธิและคุกคามเสรีภาพของผู้ถูกกระทำ

สิ่งสำคัญนอกเหนือจากการพิจารณาว่าความรุนแรงเป็นปัญหาเชิงพฤติกรรมหรืออธิบายด้วยแนวคิดทางจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ ประเด็นสำคัญที่มักมองข้ามไปคือ สิ่งแวดล้อม (Environment) อันเป็นระบบนิเวศวิทยาเชิงสังคม (Socio-ecological System) ของเหตุการณ์ความรุนแรงนั้นที่เกิดขึ้น ทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเครือข่ายทางสังคมที่เข้าไปจัดการว่าเป็นอย่างไร สามารถรับประกันได้หรือไม่ว่าเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยหรือเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง อย่างเช่นผู้ใหญ่บ้านและพยาบาลวิชาชีพได้ให้ความหมายคำว่า “เปิง” ในภาษาอีสานแสดงถึงสัญลักษณ์เชิงพื้นที่หรือขอบเขตในทางนิเวศวิทยาที่ประกอบด้วยลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม บรรทัดฐาน ระเบียบ ตลอดจนวิถีทางเศรษฐกิจของผู้นั้นในเขตพื้นที่หรือชุมชนนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ก็ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้นั้นในเขตพื้นที่นั้นๆ แม้กระทั่งกลุ่มชุมชนหรือระเบียบของหมู่บ้านเองก็ระบุไว้ให้ประชาชนในหมู่บ้านปฏิบัติตามเพื่อลดความรุนแรงและขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ รวมทั้งการนำสิ่งดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้จริงมากน้อยเท่าใด

มันคือ “เปิง” เปิงไหนกะเปิงนั้นละ สภาพแวดล้อม สิเห็นได้เลยว่าแต่ละหมู่บ้านมันมีแบบแผนอยู่ อย่างเรื่องการทำงานอาชีพ เรื่องกฎหมายอยู่ศาลามันกะมี แต่ละบ้านเขาเลียดเลียดมันกะเป็นอีกเรื่อง แต่บางบ้านกะเฮ็ดได้เด๊ะ (ผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2565)

ขณะที่ในทัศนะส่วนหนึ่งของบุคลากรทางการแพทย์จากการที่ปฏิบัติงานกับผู้ป่วยโรคเรื้อรัง (NCDs) และการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตลอดจนทั้งอาสาสมัครที่ดูแลผู้ป่วย (Caregiver: CG) นั้นพบว่า สุขภาพกาย (Physical Health) และสุขภาพจิต (Mental Health) ล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเครียดและเป็นปัจจัยนำพาสู่การเกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงทางวาจาระหว่างสมาชิกในครอบครัวและผู้ป่วย เพราะเหตุการณ์พลิกผันดังกล่าวนี้ต้องปรับตัวเรียนรู้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับภาวะสุขภาพของตนเองและเกี่ยวข้องกับ การวางแผนออกแบบแนวทางการดูแล ซึ่งกว่าจะสามารถกลับสู่สภาวะทางจิตใจหรือใกล้เคียงกับปกติ (Resilience) ได้ จำเป็นต้องใช้เวลา ทั้งนี้ จากการปฏิบัติงานของเครือข่ายด้านนี้พบความรุนแรงทางวาจาในลักษณะดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน ผวนกับสภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำและสังคมที่โดดเดี่ยวก็เป็นปัจจัยหนุนเสริมกระตุ้นความเครียดต่อความรุนแรงยิ่งขึ้นด้วย โดยหากพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นไปอีกนอกเหนือจากปัจจัยประเด็นยาเสพติดแล้ว การดำรงชีพและสภาวะทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของความรุนแรงในครอบครัวเช่นเดียวกัน เพราะการมีงานทำ การมีรายได้เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์อันส่งผลสืบเนื่องต่อสุขภาพจิต สุขภาพกาย และสภาวะของครอบครัวโดยรวม เพราะประเด็นเศรษฐกิจเป็นช่องทางหรือโอกาสของการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีด้วย

สิ่งสำคัญนอกเหนือจากการสร้างอาชีพ สร้างรายได้เพื่อตัดวงจรการเข้าสู่วังวนของยาเสพติดแล้ว ทัศนคติของผู้นั้นในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งว่าจะให้โอกาส เฝ้าระวัง และติดตามผู้ที่เคยกระทำความรุนแรงนั้นอย่างไร เพราะบางครั้งสังคมและครอบครัวเองไม่ได้โอกาสนั้นทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำหรือไม่หลุดพ้นจากวงจรเดิม การตีตราหรือมลทินประทับ (Stigmatization) ที่มีต่อผู้เคยกระทำความผิดหรือผู้เคยกระทำความรุนแรงยังมีอยู่ กระบวนการกลับคืนสู่สภาวะเดิม กระบวนการฟื้นฟู การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้นั้นในชุมชน รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมตั้งแต่ใกล้ชิดที่สุดอย่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และเครือข่ายวิชาชีพในแต่ละระดับจำเป็นต้องเรียนรู้แนวทางการฟื้นฟูและลดมลทินประทับที่มีต่อผู้เคยกระทำความรุนแรง โดยที่ไม่อาจละเลยเฉกเช่นเดียวกับการเยียวยาเหยื่อความรุนแรงนั้นด้วย

อภิปรายผล

การรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของพื้นที่ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี พบว่า จากมุมมองการรับรู้ของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมที่ทำงานกับกรณีศึกษาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนเห็นว่า ผู้กระทำความรุนแรงส่วนหนึ่งเผชิญกับสภาวะโดดเดี่ยว ขาดความผูกพันทางสังคม (Social Bonding) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลภายในครอบครัวและเครือญาติซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดผู้กระทำมากที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความเสี่ยงที่จะกลายเป็นเหยื่อความรุนแรงขึ้น โดยสอดคล้องกับการศึกษาพฤติกรรมอาชญากรกับบุคคลที่มีความผูกพันทางสังคมน้อยกว่าจะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอาชญากร (รวมถึงกระทำความรุนแรง) มากกว่าบุคคลที่

มีความผูกพันทางสังคมในระดับสูง Özbay, Ö., & Özcan, Y. Z. (2008) สรุปว่า ความผูกพันทางสังคมจะมีผลต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิงในการกระทำความผิด เมื่อผนวกกับบทวิเคราะห์ของฐานคิดสตรีนิยมก็ยืนยันได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว ผู้กระทำส่วนใหญ่เป็นเพศชายและเป็นบุคคลที่มีความผูกพันทางสังคมค่อนข้างต่ำ ผนวกกับการเข้ามาของเทคโนโลยีสารสนเทศหรือการสื่อสารออนไลน์ทำให้ผู้คนเข้าสู่ความผูกพันในโลกเสมือนจริงมากกว่าความผูกพันทางกายภาพที่อยู่ซึ่งหน้า ประเด็นนี้ก็ส่งผลต่อการเกิดสภาวะโดดเดี่ยวของผู้คนจนนำไปสู่พฤติกรรมอาชญากร ความรุนแรง และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสารเสพติดและกลายเป็นอาการจิตเภทส่งผลต่อพฤติกรรมความรุนแรงในที่สุด

การกำหนดสร้างปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังเชื่อมโยงกับแนวคิดการพึ่งพิงตามทฤษฎีทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวและทฤษฎีการต่อรองในครัวเรือน (Household Bargaining Theory) (Card, D., & Dahl, G. B., 2011; Henke, A., & Hsu, L., 2022) โดยกรอบทฤษฎีนี้เห็นว่า ความรุนแรงเป็นการแสดงออกต่อคู่กรณีในวิถีทางของการระบายความอัดอั้นตันใจจนส่งผลกระทบต่อผู้อื่น รวมทั้งตั้งคำถามกับประเด็นโควิด-19 กับความรุนแรงในครอบครัว โดยตั้งคำถามว่าเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจหรือเป็นภาวะแยกขาดจากสังคม (Isolation) ทฤษฎีการต่อรองในครัวเรือนพยากรณ์ว่า ความรุนแรงในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อบุคคลมีอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กรณีของคู่ครองหรือคู่สมรสที่ไม่ได้ทำงานจะมีอำนาจการต่อรองต่ำ ในขณะที่เมื่อผู้ที่อาจเป็นเหยื่อความรุนแรงนั้นได้รับการจ้างงาน เป็นไปได้ว่าผู้ที่อาจเป็นเหยื่อสามารถอยู่อย่างสมเหตุสมผลหรือนำเอาเชื่อถือนั้นที่จะดีห่างไปจากวงจรหรือระบบความสัมพันธ์ที่รุนแรงเช่นนี้ได้ อธิบายอีกนัยหนึ่งคือ หากมีภาวะพึ่งพิงมากทำให้ความสามารถในการต่อรองในครัวเรือนลดลง ในทางตรงกันข้าม หากมีภาวะพึ่งพิงน้อย ผู้มีความเสี่ยงตกเป็นเหยื่อจะมีความสามารถในการต่อรองในครอบครัวได้มากขึ้น และจะหลุดพ้นจากวงจรความรุนแรงได้ง่ายขึ้นด้วย เนื่องจากสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้กระทำหรือผู้มีแนวโน้มกระทำความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานของเครือข่ายทางสังคมต่อการรับรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัวนั้นมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นจะแจ้ง จะบอกกล่าว หรือจะตีความว่าสิ่งที่ครอบครัวตนหรือประสบการณ์ของตนเผชิญนั้นเป็นความรุนแรงหรือไม่ อย่างไร อยู่ในระดับไหน จำเป็นหรือไม่ อย่างไรที่ต้องแจ้งกับสมาชิกเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการ ความรุนแรงจึงเป็นสภาวะที่ความเป็นจริงทางสังคม (Social Reality) ปรากฏอยู่มากกว่าที่สัมผัสเห็นจากภายนอก (Appearance) จนกระทั่งเกิดสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (Dilemma) อันต้องใช้วิธีการแบบพหุวิชาชีพ (Multi-professional Approach) ในการตีความถึงการรับรู้ความรุนแรง เพราะการประเมินวินิจฉัยความรุนแรงนั้นผูกโยงกับประสบการณ์ส่วนบุคคลและบรรทัดฐานทางสังคมในสังคมนั้นว่าจะตีความประเด็นความรุนแรงไปในทิศทางไหน (Miranda, R. B., & Lange, S., 2020)

ดังนั้น การประเมินตีความภายใต้ประสบการณ์ที่มีต่อความรุนแรงนั้นจึงแนบแน่นกับอัตวิสัยหรือดุลพินิจอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก ขณะเดียวกันเครือข่ายทางสังคมบางส่วนก็เห็นว่า แม้ว่าจะไม่สามารถจัดการความรุนแรงได้อย่างเบ็ดเสร็จแต่อย่างน้อยที่สุดคือการผ่อนหนักให้เป็นเบา ผู้ที่มีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมความรุนแรงหรือมีความเสี่ยงกระทำความรุนแรงจำเป็นต้องดำเนินการแทรกแซงบางอย่าง (Intervention) เพื่อให้เกิดการผ่อนหนักให้เป็นเบา ให้ตระหนักถึงการลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากแนวคิดที่สูงลิบสู่การใช้อำนาจรวมมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรีย์ฉาย พลวัน และมาติลิมสกุล (2565) เรื่องการขยายพื้นที่ชุมชนในการดำเนินโปรแกรมการทำงานกับผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวเพื่อป้องกันการกระทำซ้ำ โดยพบว่า ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรม ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างไม่มีการใช้ความรุนแรงทางร่างกายเลยแต่ก็ยังพบว่ามีกระทำความรุนแรงทางจิตใจผ่านวาจา ซึ่งรูปแบบความรุนแรงทางวาจานี้ปรากฏแพร่หลายกับผู้ที่ได้รับผลกระทบหลากหลายวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ (บุญยวัจน์ ไตรจุฑากาญจน์, 2564) เพียงแต่เมื่อเข้าร่วมโปรแกรมแล้วกลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการกระทำความรุนแรงลดลง วิธีการทำงานจากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับวิธีการทำงานของครูโรงเรียนขยายโอกาสของพื้นที่ตำบลห้วยสามพาดที่พยายามแสวงหาวิธีการทำให้ความรุนแรงผ่อนหนักให้กลายเป็นเบา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความรุนแรงด้านร่างกาย แต่หากเป็นด้านวาจาที่จำเป็นต้องสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจซึ่งกันและกันด้วยความปรารถนาดี

ที่สำคัญในระบบคุณค่าของการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามทัศนะการรับรู้ของสมาชิกเครือข่ายทางสังคม เห็นว่า นอกจากจะดำเนินงานกับเหยื่อที่ได้รับผลกระทบกับความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมแล้ว ผู้กระทำเองก็จำเป็นต้องดำเนินงานด้วยเช่นกันดังที่ได้กล่าวไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมใกล้ชิดเพื่อลดมลทินประทับต่อบุคคลและครัวเรือนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการใช้สารเสพติดเมื่อผ่านกระบวนการบำบัดแล้ว แม้ว่าโอกาสที่เขาจะเข้าสู่วังวนของความรุนแรงนั้น จะมีไม่น้อย กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสารเสพติดและภาวะจิตเภทยังเป็นคำถามต่อการป้องกันความรุนแรงทั้งในปัจจุบันและอนาคต ภายใต้ “เปิง” หรือ “สิ่งแวดล้อม” ที่เขาจำเป็นต้องกลับมาอันเป็นความจำเป็นเชิงระบบในการส่งผู้ช่วยกลับคืนสู่ครอบครัวและชุมชน ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ James et al (2004) เกี่ยวกับการเข้าหาเพื่อนบ้านที่ใช้สารเสพติด เพราะในอีกด้านหนึ่งเครือข่ายทางสังคมอาจอยู่ในรูปแบบที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านความรุนแรงในครอบครัวก็เป็นได้ ในเมื่อสภาพแวดล้อมชุมชนเพื่อนบ้านโดยรอบใช้สารเสพติด ข้อสังเกตสำคัญของการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การใช้เครือข่ายทางสังคมที่แวดล้อมต่อเหยื่อความรุนแรง และผู้มีความเสี่ยงกระทำความรุนแรงอาจสร้างผลกระทบเชิงลบต่อสถานการณ์ได้ อีกทั้งการมีกลุ่มเพื่อนที่ดึงกลับเข้าสู่วังวนนั้นเมื่อผู้กระทำความรุนแรงจากการใช้สารเสพติดอยู่ในวงจรของ “เปิง” หรือ “สิ่งแวดล้อม” ในระบบนิเวศสังคมที่ไม่แตกต่างไปจากเดิม

องค์ความรู้ใหม่

การแสวงหาการรับรู้เชิงอัตวิสัยของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ภายใต้กรณีตัวอย่างพื้นที่ตำบลห้วยสามพาดนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการถกเถียงเชิงภววิทยาและญาณวิทยา (Ontological and Epistemological Arguments) กล่าวคือ เป็นการพิจารณาที่มาและแหล่งกำเนิดของความรู้เชิงปรัชญาซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่ศึกษาหรือความเป็นองค์ประธาน (Subject) กับวัตถุที่ศึกษา (Object) ว่ามีลักษณะความสัมพันธ์กันเช่นใด (Nicolescu, 2014) เพราะแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ได้แยกขาดจากการตีความเชิงประสบการณ์ ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจอัตวิสัยจึงสำคัญเพื่อให้เข้าถึงระดับของการรับรู้ (Level of Perceptions) และระดับของความเป็นจริงทางสังคม (Level of Reality) นั้นมีหลากหลายระดับ เลื่อนไหล ซึ่งเป็นวิธีวิทยาของศาสตร์ข้ามสาขา (Methodologies of Transdisciplinarity) ของการศึกษาโจทย์หรือสภาพปัญหาที่รุนแรง ซับซ้อน แปรผันสูง ตลอดจนมีผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาเกี่ยวข้องจำนวนมาก ภายใต้ความหลากหลายของประสบการณ์ หลากหลายวิธีคิด หลากหลายบทวิเคราะห์ที่มีความไม่แน่นอน คลุมเครือ ไม่ชัดเจน มีหลากหลายมิติให้พิจารณาภายใต้เงื่อนไขบริบท ช่วงเวลา และสถานที่ที่แปรเปลี่ยนไป จนทำให้การตีความโลกเชิงประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลในเครือข่ายทางสังคมที่มีต่อความรุนแรงในครอบครัวนั้นเป็นกระบวนการสร้างความเป็นจริงทางสังคมขึ้นอันเป็นกระบวนการทำความเข้าใจของมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกศึกษาดังนั้นพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ศึกษาจึงกลายเป็นพื้นที่แฝงเร้น (Hidden Third) ที่มีส่วนทับซ้อนระหว่างสมาชิกเครือข่ายทางสังคม (ตัวแทนของมนุษย์) กับความรุนแรงในครอบครัว (สิ่งที่ศึกษา) ว่าสัมพันธ์กันอย่างไร (Subject-Object Interaction) โดยเป็นความพยายามรวบรวมสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ตรงกลางระหว่างศาสตร์สาขาต่างๆ (Included Middle) อันหมายถึง การตีความเชิงประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้เสียที่หลากหลาย (หลากหลายวิชาชีพและอาสาสมัครที่เป็นสมาชิกเครือข่ายทางสังคม) จนทำให้การแสวงหาความรู้หรือความจริงไปไกลกว่าคำว่า “มีอยู่” (Being) หรือ “ไม่มีอยู่” (Non-being) ตามแบบฉบับความคิดลดทอนหรือความคิดแบบสองสิ่งคู่ตรงข้าม (Reductionist and Binary Thinking) ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ปกติ หากแต่เป็นความพยายามพิจารณาหรือวิเคราะห์ว่า การมีอยู่ของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนพื้นที่นั้นมีอยู่ภายใต้ช่วงเวลาหรือเงื่อนไขแบบใด อาจทำให้เกิดภาวะไม่ลงรอยกันหรือขัดแย้งกันดังเช่นระหว่างมีการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 กับสถานการณ์ปกติ อันจำเป็นต้องตีความอัตวิสัยแห่งการรับรู้เชิงประสบการณ์ของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมนี้สู่การขยายความเป็นจริงทางสังคม (Extended Facts) ในสภาวะยุ่งยาก ซับซ้อน มีผู้มีส่วนได้เสียจำนวนมาก ต้องการการตัดสินใจอย่างเร่งด่วน ซึ่งเป็นการพิจารณาปัญหาเชิงวิพากษ์อย่างเป็นระบบรอบด้านมากกว่าการพิจารณาบทวิเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญกำหนดให้ต้องดำเนินการ (Healy, 2011; Cepni, 2017; Mormina, 2022) โดยขาดชุดประสบการณ์ของผู้คนในพื้นที่ด้วยวิธีการโอบรับความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน เรววนและเปลี่ยนแปลงเสมอภายใต้มุมมองและการรับรู้ซึ่งเป็นอัตวิสัยแทนที่จะลดทอนการวิเคราะห์ปัญหาให้หยุดนิ่ง คงที่ หรือไม่เปลี่ยนแปลงซึ่ง

กระบวนการแสวงหาความรู้ที่สะท้อนมุมมองเชิงญาณวิทยาสู่ความเป็นธรรม (Epistemic Justice) มากขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการแสวงหาความรู้เพื่อจัดการกับปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การรับรู้ของเครือข่ายทางสังคมต่อปัญหาและสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของกรณีศึกษาพื้นที่ตำบลห้วยสามพาดนั้นมีลักษณะหลากหลาย เลื่อนไหล อีกทั้งแปรเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ของสมาชิกเครือข่ายแต่ละคนทั้งในการปฏิบัติงานของตนเองและในนามองค์กรที่สังกัดอยู่ ด้วยเหตุนี้ การตีความเชิงประสบการณ์จึงเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ค่อนข้างสูง เพราะมีปัจจัยด้านบริบทและช่วงเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 กำกับที่เครือข่ายมีมุมมองทั้งที่ใกล้เคียงกันและแตกต่างกัน ทว่าด้วยปรากฏการณ์เชิงปัญหานี้ได้เรียกร้องให้เครือข่ายคณะทำงานของพื้นที่เข้าสู่กระบวนการดำเนินงาน ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องอาศัยกลไกการรับรู้ มุมมอง และทัศนคติที่มีต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและชุมชนนั้นว่าส่งผลกระทบต่อผู้คนไม่เฉพาะกับครัวเรือนนั้น แต่ยังหมายถึงความเสี่ยงของเพื่อนบ้าน ชุมชน และเป็นความรุนแรงของสังคมรอบข้างด้วย การทำความเข้าใจอัตวิสัยในการรับรู้ของสมาชิกเครือข่ายทางสังคมต่อความรุนแรงในครอบครัวของตำบลห้วยสามพาดด้วยแนวคิดเครือข่ายทางสังคมและแนวคิดนิเวศสังคมที่สัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัวทำให้สามารถตีความมิติเชิงซ้อนของรูปแบบหรือลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครัวเรือนส่งผ่านสู่ความเสี่ยงของชุมชนได้ภายใต้ระบบนิเวศสังคมที่สัมพันธ์กันจากใกล้ชิดสุดอย่างปัจเจกบุคคลในครอบครัว สู่เพื่อนบ้าน และเครือข่ายทางสังคมและผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาเกี่ยวข้องกับการออกแบบและจัดการกับปัญหาดังกล่าวนี้ แม้ว่าในแง่หนึ่งการจัดการกับสถานะพึ่งพิงของบุคคลในครอบครัวและระบบความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมของบุคคลภายในครอบครัวยังเป็นความท้าทายมหาศาลของผู้ที่เกี่ยวข้องก็ตาม นอกจากนี้ การจะทำให้สถานะของครอบครัวอยู่ดีมีสุขจึงเป็นโจทย์สำคัญของการก่อร่างสร้างตัวเครือข่ายทางสังคมเพื่อจัดการกับปัญหาเหล่านี้ที่รุนแรงอย่างไม่ลดละอันสังเกตได้จากข่าวสารบ้านเมืองจนยากจะปฏิเสธว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่มีอยู่จริง อีกทั้งยังปรากฏและแฝงเร้นอยู่อย่างรุนแรงและซับซ้อนด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรเพิ่มการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการที่เกี่ยวกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวและการส่งเสริมสวัสดิภาพครอบครัวระดับตำบลมากยิ่งขึ้นเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และปลูกจิตสำนึกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่มากขึ้น

1.2 ควรเพิ่มความรู้ทางกฎหมายและทักษะการดำเนินงานต่อสมาชิกเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ต่างๆ เพื่อจัดการความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้นอันเป็นการสร้างกลไกการดำเนินงานภาคประชาชนที่เข้มแข็งมากขึ้น

1.3 ควรเพิ่มช่องทางการสื่อสารและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดการรับรู้และสร้างระบบฐานข้อมูลสนับสนุนการดำเนินงานด้านความรุนแรงกับเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับสถานะพึ่งพิง (Dependency) ของบุคคลในครอบครัวและความผูกพันทางสังคม (Social Bonding) ที่ส่งผลต่อการเกิดความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านความรุนแรงในครอบครัวกับรายงานตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวพ.ศ. 2550 ประจำปี 2561. สืบค้น 12 มกราคม 2566. จาก <https://dwf.go.th/contents/48156>.
- กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2564). รายงานสถานการณ์และแนวโน้มทางสังคม: ความรุนแรงในครอบครัว. สืบค้น 12 มกราคม 2566. จาก <https://opendata.nesdc.go.th/dataset/32693234-bb88-478e-b01d-f9af218a9cce/resource/d710fe3f-7b48-4d11-a3f0-22db476d6b1a/download/4.-.pdf>.
- กองสวัสดิการสังคม องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี. (2566). งานด้านความรุนแรงต่อเด็กและสตรี. อุดรธานี: องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาด จังหวัดอุดรธานี.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2560). เครื่องมือทำงานวัฒนธรรมชุมชนและสื่อพิธีกรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ดวงฤดี สุริยนิยงค์, อมลวรรณ วีระธรรมโม และ จรัส อติวิทยากรณ์. (2557). ปัจจัยในการนำนโยบายความมั่นคงของชีวิตและสังคมประเด็นการคุ้มครองสตรีที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ของ บุคลากรไปปฏิบัติในจังหวัดสงขลา. วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ, 9(2), 135-156.
- บุญยวัฒน์ ไตรจุฑากาญจน์. (2564). ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ. วารสารสังคมศาสตร์, 51(2), 167-192.
- มูลนิธิหญิงชายก้าวไกล กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2563). การสร้างและพัฒนาพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมโดยชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนแรงงานเขตอุตสาหกรรม. สืบค้น 12 มกราคม 2566. จาก <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Creator/personDc/95551>.
- วิชัย รูปขำดี. (2554). บทบาทของท้องถิ่นกับการแก้ไขความรุนแรงทางสังคม. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 9(1), 89-100.
- สุริยฉาย พลวัน และ มาดี ลิ้มสกุล. (2565). การขยายพื้นที่ชุมชนในการดำเนินโปรแกรมการทำงานกับผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวเพื่อป้องกันการกระทำซ้ำ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, 10(1), 338-355.
- Atkinson, R. (2006). Padding the bunker: strategies of middle-class disaffiliation and colonisation in the city. *Urban studies*, 43(4), 819-832.
- Babbie, E. R. (2013). *The practice of social research*. (13th ed.). London: International Thomson Publishing Services.
- Borgatti, S. P., & Ofem, B. (2010). *Social network theory and analysis*. Retrieved 2 July 2023. from https://www.researchgate.net/profile/Stephen-Borgatti/publication/298097232_Overview_Social_network_theory_and_analysis/links/5715549508ae0f1a39b1a475/Overview-Social-network-theory-and-analysis.pdf.
- Card, D., & Dahl, G. B. (2011). Family violence and football: The effect of unexpected emotional cues on violent behavior. *The quarterly journal of economics*, 126(1), 103-143.
- Castells, M. (2004). *The Network Society: A Cross-cultural Perspective*. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar.
- Çepni, E. (2017). Transforming Education for a Transition into Human-centered Economy and Post-normal Times. *Cadmus*, 3(3), 24-41.

- Cosimo, S. D. (2012). *Domestic violence: Legal sanctions and recidivism rates among male perpetrators*. Texas: LFB Scholarly Pub. LLC.
- Federici, S. (2018). *Witches, witch-hunting, and women*. New York: PM Press.
- Golu, F. (2017). A Multidimensional Perspective on Domestic Violence: Violence Against Women and Child Maltreatment. In Ortiz, M. (Eds.). *Domestic Violence: Prevalence, Risk Factors and Perspectives*. (pp. 33–68). Hauppauge, New York: Nova Science Publishers, Inc..
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Healy, S. (2011). Post-normal science in post normal times. *Futures*, 43(2), 202-208.
- Henke, A., & Hsu, L. (2022). COVID-19 and domestic violence: Economics or isolation?. *Journal of family and economic issues*, 43(2), 296-309.
- James, S. E., Johnson, J., & Raghavan, C. (2004). “I couldn’t go anywhere” contextualizing violence and drug abuse: a social network study. *Violence against women*, 10(9), 991-1014.
- Miranda, R. B., & Lange, S. (2020). Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals. *PloS one*, 15(12), e0243352.
- Mormina, M. (2022). Knowledge, expertise and science advice during covid-19: In search of epistemic justice for the ‘wicked’ problems of post-normal times. *Social Epistemology*, 36(6), 671-685.
- Moser, C. O., & McIlwaine, C. (2006). Latin American urban violence as a development concern: towards a framework for violence reduction. *World development*, 34(1), 89-112.
- Muggah, R., & Savage, K. (2012). *Urban violence and humanitarian action: engaging the fragile city*. Retrieved 2 July 2023. from <https://igarape.org.br/en/urban-violence-and-humanitarian-action/>.
- Netto, L. D. A., Moura, M. A. V., Araujo, C. L. F., Souza, M. H. D. N., & Silva, G. F. (2017). Social support networks for women in situations of violence by an intimate partner. *Texto & Contexto Enfermagem*, 26(2), 1-11.
- Nicolescu, B. (2014). Methodology of transdisciplinarity. *World futures*, 70(3-4), 186-199.
- Ogbe, E., Jbour, A., Rahbari, L., Unnithan, M., & Degomme, O. (2021). The potential role of network-oriented interventions for survivors of sexual and gender-based violence among asylum seekers in Belgium. *BMC public health*, 21(1), 1-15.
- Özbay, Ö., & Özcan, Y. Z. (2008). A test of Hirschi’s social bonding theory: A comparison of male and female delinquency. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 52(2), 134-157.
- Renzetti, C. M. (2009). *Economic stress and domestic violence*. Retrieved 2 July 2023. from https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=crvaw_reports.
- Thomas, K. A., Goodman, L. A., Vainer, E. S., Heimel, D., Barkai, R., & Collins-Gousby, D. (2018). “No sacred cows or bulls”: The story of the domestic violence program evaluation and research collaborative (DVPERC). *Journal of Family Violence*, 33, 537-549.
- True, J. (2010). The political economy of violence against women: A feminist international relations perspective. *Australian Feminist Law Journal*, 32(1), 39-59.
- World Bank. (2011). *Violence in the city: Understanding and supporting community responses*. Washington DC: World Bank.